

KIELTÄ OPITAAN — KAIKESTA HUOLIMATTA

Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto 1999. 312 s. ISBN 951-39-0621-3.

SOLKI (Soveltavan kielentutkimuksen keskus) on ryhtynyt julkaisemaan kielentutkimuksen teoriaan ja käytäntöön johdattavaa sarjaa, jonka tarkoituksena on lisätä keskustelua soveltavan tutkimuksen nykytilasta ja tulevaisuudesta. Vuonna 1999 ilmestyi *Kielenoppimisen kysymyksiä* ja vuonna 2000 *Kieli, diskurssi ja yhteisö* ja *Näkökulmia soveltavaan kielentutkimukseen*.

Sarjan esikoinen, *Kielenoppimisen kysymyksiä*, on tarpeellinen teos, koska ajantasaista peruskirjallisuutta aiheesta ei ole ollut suomeksi saatavilla. Suurin osa kirjoittajista on keskuksen omia tutkijoita, mutta lisäksi on hyödynnetty ulkopuolisiakin asiantuntijoita. Näin mukaan on saatu kiinnostavia näkökulmia esimerkiksi suomen oppimiseen äidinkielenä ja toisena kielenä sekä kielentuottamisen häiriöihin ja niiden terapiaan.

Teoksessa korostuu uudenlainen suhtautuminen: Kielenoppiminen ei ole vain yksilön aherrusta vaan sidoksissa laajempaan kontekstiin. Siten huomioon on otet-

tava tapahtuman vuorovaikutteisuus ja dialogisuus. Oppijat joutuvat jopa syntyperäisiä puhujia useammin merkitysneuvotteluihin, mikä on yksi syy nostaa kielitaidon tärkeäksi tavoitteeksi juuri kommunikatiivisuus. Lisäksi kielenoppiminen on jatkuvaa prosessia: oppijan kieli on dynaamisessa liikkeessä.

Jos kirja olisi kirjoitettu 1970-luvulla, painopisteet olisivat olleet toiset. Tuolloin olisi keskitytty erityisesti kontrastiivisuuden, virheanalyysin, interferenssin ja muiden senaikaisten ydinkäsitteiden esittelyyn. Äidinkielen merkitystä olisi punnittu ennen kaikkea tarkastelemalla sen turmiollista vaikutusta vieraaseen kieleen. Nyt kiinnostaa L1:n ja L2:n oppimisen vertailu: mitkä ovat kognitiivisten prosessien laadulliset erot ja yhtäläisyydet? Paradigmat eivät ole ikuisia, mutta onneksi kirjan asennoitumisen aikaisempaan tutkimukseen ei ole tyrnävä. Lasta ei heitetä pesuveiden mukana, vaan se nauttii vaihdetusta vedestä, joskus jopa kielikylvystä.

▷

HANNELE DUFVA esittelee uusia näkemyksiä ihmismielen ja kielen välisestä suhteesta. Varhemmin vallinneen monologisen ajattelutavan mukaan mieli määriteltiin aivojen ominaisuudeksi, jolla ei ole kytkentöjä kehon tai ympäristön toimintoihin. Samoin kieli erotettiin kategorisesti muusta inhimillisestä ja kognitiivisesta toiminnasta. Dialoginen lähestymistapa puolestaan pitää ihmisen mieltä ominaisuutena, joka ilmenee vuorovaikutuksessa. Samoin korostetaan kielen kontekstisidonnaisuutta ja vaihtelevuutta, prosessin dynaamisuutta. Uudet ajatukset tuovat mukanaan tietämisen rajallisuuden tunnustamisen: vielä ei osata sanoa kovinkaan paljon siitä, millainen tieto ohjaa ihmisen kielenkäyttöä. Kielenoppimiseen tarvitaan kuitenkin yksilön ja ympäristön yhteistoimintaa.

Tapa käyttää kieltä herättää kuulijoissa jonkinlaisia tuntemuksia: esimerkiksi yhtä murretta pidetään toista rumempana. PAULA KALAJA selvittää artikkelissaan kieliasenteiden tutkimuksen suuntauksia ja erottaa toisaalta mentalistisen, toisaalta sosiaalikonstruktivistisen ajattelutavan. Edellisessä lähestytään asenteita reaktionärsyksiin, jälkimmäisessä korostuu asenteiden tietyyntyyppinen epävakaus — ne vaihtelevat tilanteittain eivätkä aina vaikuta käyttäytymiseen samalla tavoin. Viimeksi mainittu näkökulma asenteisiin liittyy suorasti kielenoppimiseen: mikäli uuden kielen hallinta hyödyttää oppijaa jollakin tavalla tai opittava kieli ja kulttuuri sinänsä kiehtovat, oppiminen on helpompaa.

KARI SAJAVAARAN artikkelit antavat perustietoa toisen kielen oppimisesta sekä kontrastiivisesta kielentutkimuksesta ja virheanalyysistä. Historiallinen katsaus erilaisiin käsityksiin kielenoppimisesta auttaa koko muun kirjan asiatiedon omaksumista. Kielenoppimiseen vaikuttavista tekijöistä esimerkiksi inputin määrää, laatua ja ajoitumista on pohdittu vuosikymmeniä. Usin

näkökulma on löydettävissä merkitysneuvottelusta, joka toimintana saattaa selittää sen, miksi input on oppijan kannalta ymmärrettävää ja merkitsevää. Sajavaara korostaakin, miten tärkeää on pitää kielenoppimista prosessina, johon liittyy useita jopa eri suuntaan vaikuttavia tekijöitä (ikä, asenteet, motivoituminen, lahjakkuus jne.).

Kontrastiivisen tutkimuksen uusi tuleminen on Sajavaaran mukaan nähtävissä, vaikka siihen epäluuloisesti suhtautuvia on edelleenkin. Varhempaa tutkimustahan kritisoitiin ennen kaikkea vahvoista oletuksista, joiden mukaan kielten — erityisesti niiden rakenteiden — vertailun pohjalta onnistuttaisiin ennustamaan virheitä ja ongelmia. Nykynäkemykset korostavat prosessien tärkeyttä: miten kielenoppija vastaanottaa ja tuottaa kieltä? Toisaalta asennoituminen virheisiin on muuttunut siten, että niiden katsotaan kuuluvan oppijankieleen sen luonnollisena osana. Kaikkiaan kontrastiivinen tutkimus saa uusia haasteita esimerkiksi psykolingvististen seikkojen, vaikkapa ongelmien välttämisen syiden selvittelyn ja diskurssiyhteisön huomioon ottamisesta.

Eri kielten omaksumisen erilaisuuden toteamiseen päätyy artikkelissaan JORMA TOIVAINEN, joka kuvailee syntyperäisten suomalaislasten äidinkielen oppimista. Suomen taivutusjärjestelmän monimuotoisuus saattaa herättää epäilyn, että kielellinen hallinta olisi poikkeuksellisen hankalaa. Kuitenkin suomen johdonmukaisuus ja auditiivinen selkeys helpottavat oppimista. Suffiksiorfeemeja, jotka ovat tärkeitä kognitiosisältönsä ja viestintäfunktionsa vuoksi, pystytään käyttämään oikeissa yhteyksissä, vaikka niiden eriytyminen ja luokittuminen onkin tietysti kesken. Keskusteluaineistoon perustuva tutkimus kertoo viestinnällisten taitojen kehittymisestä.

Paitsi äidinkielenä suomea on opittu myös vieraana ja toisena kielenä jo melko

kauan. Oppijansuomen tutkimus sen sijaan on varsin nuorta. MAISA MARTIN korostaa tämän tutkimuksen merkitystä: toisaalta se avaa uusia näkökulmia suomeen, toisaalta se voi verifioida tai falsifioida muiden kielten pohjalta tehtyjä oletuksia kielenoppimisesta. Uutta tutkimusta tarvitaan myös pedagogisista syistä. Jatkuvasti lisääntyvä opetus on osittain jäsentymätöntä, ja päättäjät tarvitsevat alan ammattilaisten erityisosaamista suunnittelutyön tueksi. Monokulttuurista monikulttuuriin siirtyminen ei ole kitkatonta, joten kaikki tietämys oppimisesta ja oppijoista sekä kulttuurienvälisestä viestinnästä on hyödyksi.

Nyky-yhteisössä työnsaannin perusedellytyksenä on usein hyvä kielitaito. Sen objektiivisen arvioinnin takaamiseksi on Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa panostettu testien kehittämiseen. ARI HUHTA ja SAULI TAKALA pohtivat niitä kysymyksiä, joihin testinlaatijan on löydettävä vastaus: mikä on kielitaidon olemus, mihin tarkoitukseen kielitaitoa tarvitaan, millä menetelmillä kielitaitoa arvioidaan jne. Testaaminen liittyy kiinteästi opetuksen suunnitteluun ja sen tulosten seurantaan. Kielenopetuksen nykytavoitteista pidetään keskeisenä kielen kommunikatiivista käyttöä, mikä aiheuttaa ongelmia testaajalle, sillä kommunikatiivisuus ei ole helposti operationaalistettavissa. Uudet arviointitavat pyrkivät kuitenkin ottamaan huomioon kielenkäyttöön liittyviä seikkoja, kuten viestintätapahtuman sosiaalisen ja diskursiivisen kontekstin.

Yksi lähimenneessä kiivainta keskustelua herättäneistä kielikysymyksistä on ollut vieraskielinen opetus. Sen lisääntymisestä huolestuneet ovat pelänneet äidinkielen taitojen heikkenemistä, sen kannattajat puolestaan ovat korostaneet kielitaidon tuottamaa hyötyä. HEINI-MARJA JÄRVINEN, TARJA NIKULA ja DAVID MARSH rauhoittelevat huolestuneita: kielikylpytutkimukset osoitta-

vat, että oikein toteutettu kaksikielinen opetus ei haittaa äidinkielen kehittymistä; tosin Suomessa toteutetun vieraskielisen opetuksen vaikutuksista ei vielä ole tutkimustietoa. Kirjoittajat väyläävät artikkelissaan alan kirjavaa termiviidakkoa. Esimerkiksi vieraskielinen opetus ei ole sama asia kuin kielikylpy. Kielikylvyssä tavoitellaan kaksikielisyyttä, kun taas vieraskielinen opetus on pikemminkin suihkuttelua: jo kiinnostuksen herääminen kyseistä kieltä ja kulttuuria kohtaan on hyvä tulos.

ANNE PITKÄNEN-HUHTA osoittaa vieraalla kielellä lukemista käsittelevässä kirjoituksessaan, että alan tutkimuksessa on havaittavissa samat trendit kuin suhtautumisessa kielenoppimiseen yleensä. Yhden henkilön suorituksen lisäksi kiinnitetään huomiota myös useamman ihmisen väliinseen toimintaan. Vaikka lukeminen tuntuu hyvinkin yksilökeskeiseltä tapahtumalta, tilanteeseen liittyy erilaisia yhteisöllisiä tekijöitä, kuten konteksti siihen vaikuttavine instituutioineen ja sitä ohjaavine ideologioineen. Siten lukemista voidaan pitää kulttuurisidonnaisena sosiaalisena käytänteenä. Tällaisesta näkemyksestä on käytännön seuraamuksia muun muassa aineistoa valittaessa, sillä tekstit välittävät kulttuuria, arvoja ja asenteita. Myös tutkimusta on kehitettävä entistä laadullisempaan suuntaan.

Kieltä ei aina opita tai hallita ongelmitta. MATTI LEIWO pureutuu artikkelissaan erilaisten häiriöiden tutkimukseen ja terapiaan. Myös tällä alalla on siirrytty pelkän koodin hallinnan tarkastelusta vuorovaikutuksellisuuden korostamiseen. Kommunikatiivisen puheterapian tavoitteena on onnistunut vuorovaikutus, joka edellyttää muutakin kuin kognitiivista ja lingvististä tietoa, esimerkiksi välttämisen- ja selviytymisstrategioita. Kieltä ja sen käyttöä ei voi erottaa häiriöstä kärsivän ainoaksi ongelmaksi, minkä vuoksi vuorovaikutustaitoja korostava terapia pyrkii ottamaan entistä

▷

paremmin huomioon potilaan tai opetettavan sosiaalis-emotionaalisetkin ongelmat.

Jos yrittää pohtia logiikkaa, jonka mukaan kirjan artikkelit on järjestetty, voi aluksi päätyä seuraavaan hahmotelmaan: ensin ovat mieli, asenne ja edellytykset. Tämänkaltaisen etenemisoletuksen ehkäisee kuitenkin toisen kielen oppimisen käsittely ennen ensikielen oppimista, joten yksiselitteistä perustelua valinnoille ei hevin löydä. Artikkeleista koostuvaa kirjaa saa tietysti lukea vaikkapa lopusta alkuun, mutta jos joidenkin artikkeleiden tieto olisi tarpeellista muiden ymmärtämiseksi, sen olisi hyvä näkyä esimerkiksi johdannossa, jonkinlaisena lukuohjeena. Esimerkiksi Kari Saja-vaaran molemmat artikkelit sisältävät hyvin paljon alan perustietämystä, joten niiden pohjalta on hyvä ponnistaa.

SOLKIn julkaisusarjan teokset on tarkoitettu käsikirjoiksi ja oppimateriaaliksi. Kirjoittajat ovat kiistatta alojensa eturivin asiantuntijoita. Jos sarjan ensimmäiseen teokseen tutustuva lukija ottaa kuitenkin ensiaskeliaan kielenoppimiseen perehtymises-

sä, jonkinlainen kävelyteline olisi tarpeen. Asioiden omaksumisen helpottamiseksi olisi havainnollisuutta paikoin voinut lisätä: oppijansuomesta lukija kaipaa esimerkiksi, ja testauksen yhteydessä taitotasojen kuvaus vaikkapa jonkin kielen YK:stä (yleisestä kielitutkinnosta) olisi tuonut tekstiin maanläheisyyttä.

Artikkelit antavat sisällökkään kuvan kielenoppimisesta ja vastaavat varmasti moniin kysymyksiin, jotka askarruttavat kielenoppimisesta kiinnostuneita. Mennyt ja nykyinen ovat vuorovaikutuksessa keskenään, joten uusi hahmottuu välttämättömänä suhteessa entiseen. Näin lukija pysyy seuraamaan yhden alan tutkimuksen kehitystä luontevana jatkumona — enempää ei voikaan pyytää. ■

PIRKKO MUIKKU-WERNER

Suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos

Joensuun yliopisto

PL 111, 80101 Joensuu

Sähköposti:

pirkko.muikku-werner@joensuu.fi